

**ОБУЧЕНИЕТО ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ ЗА ФОРМИРАНЕ НА УМЕНИЯ,
ОЧАКВАНИ ОТ ПАЗАРА НА ТРУДА**

Жана Пламенова Колева

**TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP TRAINING IN PRIMARY SCHOOL
FOR THE FORMATION OF SKILLS REQUIRED BY THE LABOUR MARKET**

Zhana Plamenova Koleva

Abstract: The formation of key skills expected by the labour market is important for the education of citizens, who can realize themselves successfully on this market. Technology training in primary school, based on the modern educational paradigm, provides the biggest opportunity for the formation of such skills.

Key words: key skills, technological training, educational content, labour market, entrepreneur

Бурното развитие на технологиите и икономиката водят до промени в потребностите на обществото. Важен проблем за съвременното общество е необходимостта от квалифицирани специалисти в различни области и излишъкът от некомпетентни кадри на пазара на труда. Това налага реформи в съвременното обучение за успешното възпитаване на квалифицирани специалисти и компетентни предприемачи.

Европейската референтна рамка предвижда ключови компетентности, които пазарът на труда би предпочел през 2020 година. Първите стъпки за тяхното формиране се осъществяват чрез съвременната образователна парадигма в началния етап на образование. Най-голяма роля за изграждането им играе обучението по Технологии и предприемачество.

Ключовите умения, които са необходими за пазара на труда, са *критично мислене, креативност, управление на хора, емоционална интелигентност, координация с останалите, комплексно решаване на проблеми, вземане на решения, ориентираност към услугите, умение за водене на преговори и гъвкавост*. Всички тези компетенции дават основание за изграждането на преносими умения чрез поставяне на учениците в активна позиция и включването им в разнообразни дейности в обучението по Технологии и предприемачество.

Критичното мислене се разбира като умело и отговорно мислене, което изисква справедливо и безпристрастно разбиране и оценяване както на собствените аргументи,

така и на другите. То трябва да предхожда решението по даден проблем. В технологичното обучение в начален етап на образованието са предвидени разнообразни въпроси и дейности, които имат за цел да поставят учениците в проблемни ситуации и чрез това да се провокира тяхното критично мислене.

В част от уроците в различните учебници по Технологии и предприемачество уменията *критично мислене* се формира чрез задачи от типа „Помислете и обсъдете...“, като учениците обсъждат теми, които са близки до житейския им опит. Пример за това е задачата *Какви части би допълнил на твоя автомобил, които са нужни за зареждането на батериите му от електрическата мрежа* в темата „Хибрид“ за 4. клас. (Иванов, Калинова, в процес на издаване). Учениците могат да изразят своите идеи и вслушвайки се в мненията на другите да сравняват и анализират, преди да достигнат до решение.

Критичният мислител оценява и се самооценява обективно въпреки субективните си убеждения, като изразява необходимите аргументи. В обучението по Технологии и предприемачество се дава възможност на учениците както по време, така и в края на урока да поставят аргументирана самооценка. Тя не е свързана с оценяване на крайния резултат – изделието, а с оценяването на предлаганите оригинални идеи, спазването на правилата за безопасност, здравина и функционалност на изделието, на технологията за изработването му и др. Всичко това дава възможност на учениците да развият своето критично мислене, а учителят има подпомагаща функция в този процес.

За един предприемач е важно да има оригинални идеи и да предлага креативни решения в проблемни ситуации. Креативността може да бъде както индивидуална, така и социална. Индивидуалната креативност представлява създаване на ново решение в общността на индивида, тоест идеите и решенията, до които учениците достигат, да бъдат нови за тях. Социалната креативност е ново творение на културата, т.е. става въпрос за абсолютно ново решение. В началното училище усилията са насочени към развиване на индивидуалната креативност на ученика, която е основа за развитието на социалната.

В технологичното обучение учениците индивидуално или групово се включват в проблемни ситуации, за да могат в бъдеще да отвърнат на предизвикателствата на реалния живот. Пример за това е задачата *Предложми идея за рекламиране на стока по избор* (Иванов, Калинова, 2018б, с. 19).

Някои личности могат да разгърнат креативния си потенциал само когато взаимодействат с други. За тази цел в учебното съдържание е предвидена и екипна форма на работа. Една от темите, която предполага проява на креативност в екипното взаимодействие, е „Земята – моят дом“ в учебника за 4. клас на Г. Иванов и А. Калинова със задачата *Направете проект по тема, свързана с опазване чистотата на въздуха, почвата и водата в природата. Предложете ваши идеи как да стане това и ги представете пред публика* (Иванов, Калинова, в процес на издаване).

Чрез подобни задачи учениците демонстрират оригиналност, експериментират, поемат инициатива и извършват откривателства. При груповото предлагане и обсъждане на творчески идеи, освен че се формира уменията креативност, но и се развива критическото мислене на учениците, тъй като те имат възможността да подложат на съмнение мненията на другите и да достигнат до групово решение. По този начин подрастващите се учат комплексно да решават проблемите.

Управлението на хора е пряко свързано с притежаването на лидерски качества. В учебните програми по Технологии и предприемачество се поставя акцент върху възпитаване на качествата инициативност, предприемчивост и отговорност. Те стоят в основата за изграждането на лидера-предприемач, който управлява умело. Още от ранна възраст се забелязват деца, които стават неформални лидери в класа. При работата по групи всеки ученик извършва определена дейност за изработването на общо изделие. При неодобрение на част от изделието или на определена дейност, неформалният лидер контролира процеса интуитивно, а поправките се приемат от другите неусетно и без съпротивление.

В днешно време пазарът на труда, освен от изявени личности, които умеят да управляват хора, се нуждае и от екипи, за които е присъщо споделяне на лидерски роли. Характерно за екипното управление е индивидуалната и споделената отговорност. При възникване на даден проблем членовете на екипа обсъждат заедно, работят рамо до рамо и вземат решения. В учебното съдържание по Технологии и предприемачество се предвиждат дейности, които предполагат екипно взаимодействие, при което всеки ученик се занимава с тази дейност, с която би бил най-полезен.

За успешната реализация на пазара на труда е необходимо учениците да притежават не само интелектуални качества, а и да имат висока емоционална интелигентност. Тя се разглежда като комбинация от пет компонента: самопознание, самоуправление, мотивация, емпатия и социални умения. Емоционалната интелигентност, най-общо казано, се изразява в способността ни да разбираме другите и да действваме разумно.

В учебниците на Г. Иванов и А. Калинова са предвидени теми, които предлагат съвместно изработване на изделия. Чрез тях се съдейства за развитие на емоционалната интелигентност у децата. При осъществяване на обучение по темата „Светофар за решаване на спор“ (2. клас), изработвайки своето изделие, учениците имат възможност да помислят как биха решили даден проблем (Иванов, Калинова, 2017в, с. 19). Целта е да се съдейства за развитието на самоконтрол у учениците, който е основен компонент в изграждането на емоционална интелигентност.

Емоционалната интелигентност е задължително условие за уменията *водене на преговори*, което от своя страна се свързва с уменията *координация с останалите*, комплексно решаване на проблеми, вземане на решения и гъвкавост. Тяхната същност в технологичното обучение може да бъде по-ясно открояна чрез комплексното им разглеждане, тъй като те са взаимосвързани.

В пазара на труда координацията с останалите включва организирането на собствените дейности, съобразявайки се с тези на другите. Тя се разбира също и като справяне с неочаквани ситуации, възникнали по време на работа, и предотвратяване на бъдещи трудности. Тоест координацията с останалите има пряка връзка с комплексното решаване на проблеми. То се изразява в участието на всеки от дадена група в преодоляването на възникнал конфликт и предприемането на действия. За разрешаването на даден проблем е необходимо да се разбере неговата същност, като се разглежда от всички страни, да се генерират алтернативни идеи и да се предприемат действия.

Комплексното решаване на проблеми винаги е съпътствано от вземането на определени решения. Това в технологичното обучение се изразява чрез предоставянето

на възможност на учениците за свобода на избора – на материали, на технология на изработване, на организация на дейността, на функционални характеристики на готовото изделие, на начин на оценяване и самооценяване и т. н., която предполага поемане на риск от страна на учениците и превръщане на идеите в действия.

Умението за водене на преговори се свързва с постигане на споразумение между две или повече страни чрез споделяне на идеи, информация и мнения с цел постигане на взаимно приемлив изход, обмяна на гаранции и обещания. Почти във всеки урок се налага учениците да постигнат споразумение, в края на което и двете страни трябва да са доволни, че са постигнали най-добрия резултат. В учебниците по Технологии и предприемачество чрез рубриците, които изискват обсъждане и вземане на общи решения, се дава възможност на учениците да постигнат съгласие.

При воденето на преговори всеки от участниците е необходимо да се адаптира към променящите се условия, т.е. да проявява гъвкавост. Ключовата компетентност *гъвкавост* е условие за успешното реализиране на пазара на труда и е важна стратегия за решаването на различни проблеми. Нейното развитие спомага за намаляване на стреса и напрежението при работата.

Досега споменатите ключови компетентности, очаквани от пазара на труда, ясно се открояват в екипното взаимодействие в различните учебници. Пример за това е темата „Куб за помиряване или за творчество“ в учебника на Г. Иванов и А. Калинова за 4. клас (Иванов, Калинова, *в процес на издаване*). За изработването на куба за помиряване или за творчество учениците трябва да изберат партньорите, с които да работят, да решат какъв да е техният куб и как да изглежда той. Подрастващите имат възможност да предлагат интересни идеи и да ги реализират свободно. Кубът за помиряване спомага за развитието на емоционалната интелигентност, като се използва при възникване на спор или конфликт, а кубът за творчество съдейства за развитие на креативността на учениците при изработване на различни видове изделия. Чрез самооценяване и възможността на учениците да преценят след време кой от двата куба е по-полезен, те развиват своето критическо мислене. Всички дейности – от сформирането на екипите до крайната самооценка – предполагат комплексно решаване на проблеми, вземане на решения, координация с останалите, умение за водене на преговори, проява на гъвкавост, емоционална интелигентност, креативност и критично мислене.

Ключовата компетентност *ориентираност към услугите на пазара на труда*, от една страна, може да бъде разгледана като разбиране на потребностите на потребителите и предлагане на стоки в зависимост от това. Тя е и прогнозиране на нуждите на обществото дори когато то не е осъзнало определена необходимост. За тази цел е належащо доброто познаване на трудовия пазар и отчитане поведението на клиентите. Тоест физическите лица, които предлагат стоки и услуги, трябва да ги разпространят до точното място на потребление в точното време и търсеното състояние.

Друг аспект е при възникване на дадена потребност потребителите да бъдат информирани към кого да се обърнат и къде да потърсят помощ, за да бъдат удовлетворени техните нужди. Те трябва да потърсят най-добрата и най-достъпна за тях стока или услуга, като имат предвид съотношението качество и цена. Изборът за покупка най-често се определя от наличието на достатъчно финансови средства или на

цялата необходима информация за правилна преценка на продуктовото предложение. При равни други условия потребителят избира този продукт, който му носи най-голяма удовлетвореност.

В технологичното обучение умениято *ориентираност към услугите* се възпитава с цел учениците да знаят къде, към кого да се обърнат и от кого да потърсят помощ в дадена ситуация. Също така работата е насочена към развиване на необходимите умения на подрастващите за ориентираност на пазара на труда в бъдеще, така че те да предлагат услуги, които са необходими за обществото. От друга страна, стремежът е насочен към това подрастващите, познавайки различните видове професии и тяхното търсене, преди да постъпят във висшите учебни заведения, да се ориентират към специалност, която ще бъде необходима на пазара на труда в бъдеще и чрез нея те ще се реализират успешно. Тези аспекти показват значимостта от възпитаването на ключовата компетентност *ориентираност към услугите* още от най-ранна възраст. Това се осъществява с помощта на учебното съдържание чрез отделни теми или въпроси, свързани с различните видове професии, стоки и услуги.

В учебниците по Технологии и предприемачество също така е широко застъпено изработването на изделия с благотворителна цел. Учениците трябва да определят на кого и по какъв начин ще помогнат чрез събраните средства от благотворителния базар, имайки предвид кой има най-голяма потребност от помощ. За да бъдат закупени техните изделия, те трябва да ги изработят качествено и да намерят правилното съотношение между качество и цена, като взимат под внимание и финансовите средства, които потребителите могат да отделят.

Във всеки урок по Технологии и предприемачество учениците са в ролята на малки предприемачи, които дават нови идеи, реализират ги и носят отговорност за постъпките си. Обучението по Технологии и предприемачество отговаря на потребностите на обществото и създава уверени и отговорни граждани, като дава възможност да се формират ключовите умения, очаквани не само от един предприемач, а и от пазара на труда. Важно е подрастващите да развият своя потенциал, за да имат в бъдеще достъп до качествени работни места съобразно желанията и уменията си.

ЛИТЕРАТУРА

- Богданов, А. (2017). Емоционалната интелигентност в училище. *Учителско дело*, 15.
- Василева, Е. (2003). Социално-психологически фактори при водене на преговори. *Международни отношения*, 1.
- Витанов, Л., Недялкова, Д. (2017). *Технологии и предприемачество за втори клас*. София: Просвета плюс.
- Витанов, Л., Райкова, М. (2016). *Технологии и предприемачество за първи клас*. София: Просвета плюс.
- Габор, Х. (2007). Педагогиката на проектите – стратегия за развитието на креативността. *Начално образование*, 1, София.
- Джонев, С., Димитров, П. (2016). *Организационно консултиране мениджмънт, управление на човешките ресурси*. Том 1. София: Ен Джи Би Консултинг.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2016а). *Книга за учителя по Технологии и предприемачество за първи клас*. София: Просвета.

- Иванов, Г., Калинова, А. (2016б). *Технологии и предприемачество за първи клас*. София: Просвета.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2017а). *Книга за учителя по Технологии и предприемачество за втори клас*. София: Просвета.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2017б). *Основи на технологичната подготовка в началното училище*. Втора част. Стара Загора: Алфа Визия ЕООД.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2017в). *Технологии и предприемачество за втори клас*. София: Просвета, 2017.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2018а). *Книга за учителя по Технологии и предприемачество за трети клас*. София: Просвета.
- Иванов, Г., Калинова, А. (2018б). *Технологии и предприемачество за трети клас*. София: Просвета.
- Иванов, Г., Калинова, А. (в процес на издаване) *Технологии и предприемачество за четвърти клас*.
- Иванов, Д. (2014). *Лидерство*. София: Сиела.
- Кръстева, А. (2013). Специфика на основните умения за критическо мислене на учениците от начален училищен етап. *Педагогика*, 9.
- Николова, Т., Гърневска, С., Ананиева, С. и др. (2016). *Технологии и предприемачество за първи клас*. Варна: Бит и техника.
- Николова, Т., Гърневска, С., Ананиева, С. и др. (2017). *Технологии и предприемачество за втори клас*. Варна: Бит и техника.
- Цанев, Н., Йотова, Г. Кючукова, Д. и др. (2016). *Технологии и предприемачество за първи клас*. София: Булвест 2000.
- Цанев, Н., Йотова, Г. Кючукова, Д. и др. (2017). *Технологии и предприемачество за втори клас*. София: Булвест 2000.

Учебна програма по технологии и предприемачество за втори клас (общообразователна подготовка), (2016). София: МОН, <https://www.mon.bg/>, (последно посещение на 12.12.2017 г.)

Учебна програма по технологии и предприемачество за първи клас (общообразователна подготовка), (2017). София: МОН, <https://www.mon.bg/>, (последно посещение на 12.12.2017 г.)

Жана Пламенова Колева

Педагогически факултет
Тракийски университет - Стара Загора
България
Магистърска програма „Предучилищна и
начална училищна педагогика“

Zhana Plamenova Koleva

Faculty of Education
Trakia University - Stara Zagora
Bulgaria
Master's Degree Programme in Preschool and
Primary school Education

e-mail: janap.koleva@abv.bg

Рецензент: проф. д.п.н. Георги Иванов